

Instytut Języka Polskiego PAN

Kraków

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Bartosza Cemborowskiego

pt. „Prestiz i funkcjonowanie gwar wielkopolskich w przestrzeni medialnej”

Przedmiotem rozprawy doktorskiej mgr. Bartosza Cemborowskiego jest analiza prestiżu i funkcjonowania gwar wielkopolskich we współczesnych mediach, zwłaszcza w tzw. nowych mediach. Cel badań jest aktualny, jesteśmy bowiem świadkami pojawiania się i rozwoju w ostatnich dekadach rozmaitych inicjatyw lokalnych mających na celu popularyzację regionalnej kultury i języka. Użytkownicy regionalnych odmian polszczyzny wykorzystują możliwości internetu, aby rozmawiać o swojej małej ojczyźnie i o języku, który jest z nią związany. Ten ruch oddolny połączony z docenianiem własnych korzeni i odrębności regionalnej przeciwstawia się tendencji unifikacyjnej, która prze ważała w Europie zachodniej do lat 70., a w naszej części Europy – do lat 90. XX w.

Recenzowana praca została podzielona na 4 główne rozdziały. Rozdział I, poprzedzający zasadniczą część analityczną, jest dosyć heterogeniczny. Omawia w nim Autor zarówno zróżnicowanie i właściwości gwar wielkopolskich oraz polszczyzny regionalnej Poznania, jak też opracowania dotyczące funkcjonowania w internecie regionalnych odmian języka, ponadto ważną dla tematu rozprawy socjolingwistyczną kategorię prestiżu języka. Skrupulatny przegląd dialektologicznej i socjolingwistycznej literatury przedmiotu daje szczegółowy obraz dywersyfikacji badanego regionu językowego. Autor przedstawia rzetelny i szczegółowy opis dialektu wielkopolskiego, zestawia dawniejsze i nowsze opracowania, a także omawia sporne punkty dyskusji dialektologicznych.

Wydaje się, że praca zyskałaby na uwzględnieniu w większym zakresie bogatej literatury socjolingwistycznej na temat zróżnicowania języka wsi, w tym tzw. kodu mieszanego. Z kolejnych rozdziałów wynika bowiem, że takim kodem posługuje się część autorów badanych tekstów.

Analiza przedstawiona w rozdziale II opiera się na obszernym i interesującym materiale zgromadzonym przez Autora z różnych źródeł internetowych, w tym rozmów prowadzonych za pośrednictwem komunikatorów internetowych, forów internetowych oraz fanpage'ów na Facebooku. Autor wyodrębnia właściwości językowe o podłożu regionalnym najczęściej występujące w badanych tekstach, łącząc analizę jakościową z ilościową. Wyniki badań przedstawione są w tym rozdziale klarownie i dobrze orientują w tym, jakie wielkopolskie cechy fonetyczne i słowotwórcze utrzymują się w wypowiedziach internautów. Potwierdzeniem żywotności leksyki charakterystycznej dla Wielkopolski jest okazały zbiór regionalizmów ekscerpowanych z badanych tekstów, na który składają się zarówno jednostki rodzime, jak i germanizmy. Jak wynika z przedstawionego materiału, to leksyka właśnie najczęściej zaciekawia internautów i pobudza do dyskusji o lokalnej polszczyźnie.

Zastrzeżenia w tej partii rozprawy budzi opis wokalizmu. Należy mianowicie oddzielić rozwój samogłosek nosowych *ę*, *ą* w różnych pozycjach fonetycznych od zmiany artykulacji samogłosek pod wpływem spółgłoski nosowej, czyli *błyndy* 'błędy' wobec *bochyn* 'bochen' (s. 75) czy *łunka* 'łąka' wobec *biedrunka* 'biedronka' (s. 78). Większość wymienionych przykładów artykulacji *e* jako *y* przed spółgłoską nosową oraz *o* jako *u* przed spółgłoską nosową to w istocie ilustracje wymowy samogłosek nosowych w śródgłosie bądź wygłosie.

W rozdziale III Autor skupia się na opisie zmian w zakresie prestiżu regionalnej polszczyzny i gwar wielkopolskich. Na wstępie omawia historyczne podłoże odrębności kulturowej i językowej Wielkopolski. W szczegółowym ujęciu przedstawia zaś funkcjonowanie regionalnej odmiany języka w przestrzeni medialnej w najnowszym okresie. Wśród zestawionych mediów, w których pojawia się język regionalny, są zarówno tradycyjne, dostępne jednak głównie w internecie (literatura i teksty stylizowane, prasa, radio, telewizja, a także piosenki), jak też wyłącznie internetowe. Tym ostatnim poświęca Autor następną część pracy – rozdział IV.

Zmiany w zakresie waloryzacji języka regionalnego ujawniają się przy porównaniu postaw trzech generacji Wielkopolan. Z badania stosunku do języka i gwar wielkopolskich przeprowadzonego w trzech grupach wiekowych wynika, że najmłodsze pokolenie internautów ceni swą językową odrębność, lokalny język widzi jako część historii rodziny, łącznik z pokoleniem dziadków, a także element kultury związany z własną tożsamością. Znajomość wielkopolskiej polszczyzny jest powodem do dumy, a nie do wstydu. Mamy więc

potwierdzenie aktualnej zmiany stanowisk – od deprecjacji do docenienia lokalnej polszczyzny.

Interesującą partię rozprawy stanowi zestawienie opracowań leksykograficznych zbierających wielkopolskie słownictwo, w tym – jako wyraz wzrastającego zainteresowania językiem regionu – słowniki amatorskie, rejestrujące często leksykę znaną autorom z autopsji. Jedną z najnowszych przywoływanych publikacji popularyzujących polszczyznę regionalną jest skierowany do młodych poznaniaków pierwszy elementarz „gwary poznańskiej” autorstwa Elizy Piotrowskiej (wydany w 2015 r.) czy „Książę Szaranek”, czyli „Mały Książę” w stylizacji na gwara poznańską autorstwa znawcy i popularyzatora gwary poznańskiej Juliusza Kubla (wydany w 2016 r.). Ciekawym zjawiskiem związanym z przestrzenią publiczną jest wykorzystywanie regionalizmów w nazewnictwie lokali, głównie gastronomicznych, a także w reklamie skierowanej do mieszkańców Wielkopolski.

Tu drobna uwaga: wbrew temu, czego dowiadujemy się z informacji na str. 189, zdaje się, że poznański pomnik Starego Marycha ma twarz Mariana Pogasza, odtwórcy roli Starego Marycha w słuchowisku radiowym, a nie Stanisława Strugarkę.

W odniesieniu do partii poświęconej dyglosji nasuwa się kolejna uwaga krytyczna. Anachronizmem jest mianowicie literalne odwoływanie się do konkretnych sytuacji komunikacyjnych zaproponowanych przez Charlesa Fergusona w opisie dyglosji z 1959 r. Były one znaczące w połowie wieku XX, jednak w erze tzw. nowych mediów przekazy medialne – jak ‘opery mydlane’ nadawane w radiu (tabela s. 207) – należą do przeszłości.

Za ważną część rozprawy należy uznać rozdział IV. Autor przedstawia tu wyniki badań funkcjonowania regionalnej polszczyzny w internecie. Atutem pracy jest uwzględnienie szerokiego spektrum form komunikacji internetowej. Są wśród nich strony internetowe, w tym poświęcone w całości regionalnej odmianie języka, blogi o tematyce regionalnej, a także fanpage’ e na portalu społecznościowym Facebook (*fanpage* według „Słownika języka polskiego” PWN to «strona na Facebooku, promująca osobę, firmę, markę itp., służąca do komunikacji pomiędzy użytkownikami serwisu społecznościowego», źródło: <https://sjp.pwn.pl>). Osobno opisane zostały memy internetowe, czyli komunikaty wizualno-werbalne, a także dostępne w internecie teksty stylizowane. Rozdział zamyka przegląd tematyki regionalnej przedstawionej w postaci filmów i słuchowisk radiowych zamieszczonych na portalu YouTube oraz w prasie internetowej.

Z badań omawianych w tej części pracy wyłania się obraz wzrastającego w ostatnich dekadach zainteresowania regionalną kulturą Wielkopolski i językiem regionalnym. Różne postacie komunikacji internetowej, poświęcone m.in. popularyzacji języka regionu, są tworzone zarówno przez instytucje (samorządy, lokalne radio), jak też przez pasjonatów. Inicjatywy te wywołują oddźwięk społeczny, ponieważ są łatwo dostępne dla wszystkich zainteresowanych niezależnie od ich miejsca zamieszkania, są również interaktywne, umożliwiają więc szybki kontakt i wymianę opinii. Internauci angażują się w dyskusje podejmowane na witrynach internetowych, blogach i fanpage'ach, a także upowszechniają w sieci informacje o funkcjonowaniu stron internetowych poświęconych lokalnej polszczyźnie. Interesujące wyniki przynosi analiza komentarzy zamieszczonych na wyodrębnionych stronach, blogach i fanpage'ach. Internauci piszą w nich m.in. o pozytywnym emocjonalnym odniesieniu do języka domu rodzinnego, o więzi z bliskimi, którzy posługują się bądź posługiwali językiem regionalnym, nazywają go wręcz „ukochanym” językiem. Wątek ten nawiązuje do istotnej w badaniu biografii językowych kwestii stosunku emocjonalnego do języka używanego w domu, w dzieciństwie, który rzutuje na pozytywne wartościowanie tego języka w przyszłości oraz motywację do jego utrzymania w codziennych interakcjach, a także do jego popularyzacji. Wspomnienia internautów poświadczają także zmiany w zakresie wartościowania języka regionalnego, na przykład poprzez przywoływanie sytuacji, gdy w czasach ich dzieciństwa rodzice nie pochwalali używania regionalizmów przez dzieci.

Jedną z atrakcyjnych form upowszechniania regionalizmów wielkopolskich są memy internetowe, które łączą leksykę regionalną z tłumaczeniem ogólnopolskim oraz z ilustracją. Memy tego typu są doceniane przez internautów i budzą zaciekawienie nie tylko Wielkopolan. Tę część pracy istotnie wzbogacają dobrze dobrane materiały ilustracyjne.

Na uwagę zasługuje spostrzeżenie, że regionalna polszczyzna jest elementem identyfikacji kibiców piłkarskich w Wielkopolsce, jest też wykorzystywana w komunikacji właścicieli klubu poznańskiego z kibicami. Dodać należy przy tym, że przywoływany leksem *kibol* w znaczeniu ‘kibic’ (bez pejoratywnego nacechowania) nie jest regionalizmem, wchodzi bowiem w skład ogólnego socjolektu kibiców piłkarskich.

Podkreślić warto też, że Autor wykorzystał bardzo dobrze możliwości współczesnych mediów, łącząc materiał pozyskany z wybranych stron internetowych z wywiadami przeprowadzonymi za pośrednictwem komunikatorów internetowych oraz ankietami przesyłanymi przez internet.

Na ostatnią część pracy – „Zakończenie” – składa się zestawienie najważniejszych wyników badania, ukazujących w nowym świetle funkcjonowanie regionalnej polszczyzny Wielkopolski w komunikacji internetowej.

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr. Bartosza Cemborowskiego jest oryginalna naukowo, opiera się na bogatym materiale i została sprobmatyzowana odpowiednio do zadeklarowanego we wstępie celu badań. Autor podejmuje w pewnym stopniu interdyscyplinarne badania i przedstawia spójne wnioski wynikające ze skrupulatnej analizy źródeł. Studium ma też walor dokumentacyjny – rejestruje najnowsze zmiany związane z funkcjonowaniem regionalnej polszczyzny wielkopolskiej w przestrzeni publicznej oraz w środowisku internetowym. Stwierdzam zatem, że recenzowana praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może stanowić podstawę do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ewa Dziągga